

## Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler Hakkında Islâhî Tefsir Ekolü'nün Görüşleri: Abduh, Reşîd Rızâ, Merâğî

**Mehmet Emin KURT**

Dr. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/Türkiye,  
[mehmetkurt.29@hotmail.com](mailto:mehmetkurt.29@hotmail.com) <https://orcid.org/0009-0000-0646-4242>

### Araştırma Makalesi

#### Süreç

Geliş Tarihi: 08.09.2025  
Kabul Tarihi: 26.12.2025

#### İntihal

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

**Etik Beyan:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

**Finansman:** Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

**Çıkar Çatışması:** Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

#### Telif Hakkı

© Mehmet Emin Kurt |  
Creative Commons  
Attribution-Noncommercial 4.0 (Cc By-Nc)  
International License

### Öz

Bu makalede Allah'ın, Hz. Âdem'e tüm isimleri öğretmesi ve bunun üzerine Allah ile melekler arasında diyalogdan bahseden el-Bakara 2/31. âyet, Islâhî Tefsir Ekolü'nün önde gelenleri olan Muhammed Abduh, Reşîd Rızâ ve Mustafâ el-Merâğî'nin tefsirlerinden incelenmiştir. Bu kısım 30. âyetten 33. âyete kadar devam ettiği için bu âyetlerin tefsirleri de incelenmiş, ancak isimler konusuna odaklanılmıştır. Önceki tez ve makalelerde bu konu, bahsedilen üç müfessirden incelenmemiş, klasik ve çağdaş başka tefsirlerden incelenmiş, yeni değerlendirmeler yapılmıştır. Bu makalede ise tefsiri kurulum ve durgunluktan kurtarmaya çalışan, Kur'ân'ın vermek istediği dersleri etkileyici ve edebî bir üslupla anlatmak isteyen, tefsirleri islâhî tefsir olarak isimlendirilen üç müfessirin, Hz. Âdem'e öğretilen esmâdan, böylece insanın ne olduğundan bahseden bir âyet hakkındaki görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada konu ile ilgili klasik tefsirler, tez ve makalelerdeki görüşler kısaca özetlenmiş, bu şekilde konu hakkındaki birikim ortaya konulmak istenmiştir. Daha sonra konu hakkında üç müfessirin açıklamaları verilerek, önceki görüşler ile değerlendirilmiş ve bu üç müfessirin ilgili konuda tefsir tarihindeki yeri bulunmaya çalışılmıştır. Bulunan sonuçlar şunlardır: Hz. Âdem'e öğretilen isimler klasik ve çağdaş tefsirlerde tüm varlıkların, Âdemoğullarının, meleklerin, Allah'ın isimleri; varlıkların hakikati, din ve dünya ihtiyaçları; düşünme, anlama ve üretme kabiliyeti veya bütün diller şeklinde anlaşılmıştır. Ekolün mensuplarına gelindiğinde ise yorumların farklılaştığı görülmektedir. Abduh'a göre Hz. Âdem'e öğretilen isimler akıl yürütme ve gayret ile bir şeyi bulma yetisi, Reşîd Rızâ'ya göre her şeyin ilmi, Merâğî'ye göre gerçek ilim, bilgileri anlama yeteneği, eşyanın kendisi ve özellikleridir. Zikredilen görüşler ilim ve yetenek şeklinde özetlenebilir. Islâhî müfessirler, mütekellim ve müteahhirûn tefsirlerinde ve çağdaş çalışmalarda savunulan görüşleri geliştirmişlerdir. Buna göre üç müfessir Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesiyle insanın ilim öğrenme ve bilgi üretme yeteneğinin verilmesinin kastedildiği görüşündedir. Sonuç olarak insan bilgiyi üretmek için kabiliyetini değerlendirmeli ve insanlık yararına kullanılmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Tefsir, Âdem, İsimler, Esmâ, Abduh, Reşîd Rızâ, Merâğî.

**Atıf Bilgisi:** Kurt, Mehmet Emin. "Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler Hakkında Islâhî Tefsir Ekolü'nün Görüşleri: Abduh, Reşîd Rızâ, Merâğî". *Mersin İlahiyat Dergisi* 2 (2026), 1-16.

## The Views of the İslāhī Tafsīr School on the Names Taught to Adam: Muḥammad ‘Abduh, Muḥammad Rashīd Riḍā, and Aḥmad Muṣṭafā al-Marāghī

**Mehmet Emin KURT**

Dr. Ankara University, Institute of Social Sciences, Ankara/Türkiye,  
[mehmetkurt.29@hotmail.com](mailto:mehmetkurt.29@hotmail.com) <https://orcid.org/0009-0000-0646-4242>

### Research Article

#### History

Received: 08.09.2025

Accepted: 26.12.2025

#### Plagiarism

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

**Ethical Statement:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

**Funding:** The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

**Competing Interests:** The author declares that have no competing interests.

#### Copyright

© Mehmet Emin Kurt |  
Creative Commons  
Attribution-Noncommer-  
cial 4.0 (CC BY-NC)  
International License

This article examines Q. al-Baqara 2:31, which describes God’s teaching Adam all the names (al-asmā’ kullahā) and the subsequent dialogue between God and the angels, through the exegetical works of Muḥammad ‘Abduh, Rashīd Riḍā, and Muṣṭafā al-Marāghī, leading figures of the İslāhī school of tafsīr. Since this narrative extends from verse 30 to verse 33, the exegesis of these verses is also considered; however, the primary focus remains on the issue of the names. Previous theses and articles have generally addressed this topic through other classical and modern tafsīrs, offering new interpretations without focusing specifically on these three exegetes. This study, by contrast, aims to present and evaluate the views of three İslāhī exegetes who sought to rescue Qur’ānic exegesis from dryness and stagnation and to convey the Qur’ān’s message in a persuasive and literary style. In this context, relevant views from classical tafsīrs and modern academic studies are briefly summarized to demonstrate the accumulated scholarly discussion on the subject. The findings indicate that in classical and modern tafsīrs the names taught to Adam have been interpreted in various ways, such as the names of all beings, the realities of existence, religious and worldly needs, linguistic knowledge, or human cognitive capacities. Among the İslāhī exegetes, however, interpretations diverge: ‘Abduh understands the names as the human capacity for reasoning and discovery through effort; Rashīd Riḍā interprets them as comprehensive knowledge of all things; and al-Marāghī understands them as true knowledge, the ability to comprehend information, and the essences and attributes of things. These views may be summarized as emphasizing knowledge and intellectual capability. Accordingly, the three exegetes agree that the teaching of the names signifies humanity’s endowment with the capacity to acquire and produce knowledge, which should ultimately be employed for the benefit of humankind.

**Keywords:** Tafsīr, Adam, Names (asmā’), ‘Abduh, Rashīd Riḍā, al-Marāghī.

#### Cite as:

Kurt, Mehmet Emin. “The Views of the İslāhī Tafsīr School on the Names Taught to Adam: Muḥammad ‘Abduh, Muḥammad Rashīd Riḍā, and Aḥmad Muṣṭafā al-Marāghī”. *Mersin Theology Journal* 2 (2026), 1-16.

## Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler Hakkında Islâhî Tefsir Ekolü'nün Görüşleri: Abduh, Reşîd Rızâ, Merâğî

### Giriş

İnsanın yaratılışı ve nasıl bir varlık oluşu konusu ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de el-Bakara 2/30-33. âyetlerde Hz. Âdem'in halife olarak yaratılması, meleklerin Allah'a niçin Hz. Âdem'i halife yapmak istediği sorusu; Allah'ın, her şeyi bildiğini ifade etmesi ve olaylarla cevap vermesi; meleklerle öğretmediği isimleri Hz. Âdem'e öğretmesi, meleklerin söyleyemediğini Hz. Âdem'in söylemesi geçer. Bu konu, önemini insanın mahiyetiyle alakalı oluşundan alır. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi insan bilimlerinin varlığı insanın kendisini anlama merakının ispatıdır. Allah tarafından gönderilen, insanın din ve dünya mutluluğunu getirmeyi amaçlayan, insana bilmediklerini öğreten Kur'ân'ın insan hakkında söyledikleri araştırılmalıdır. Bir inanan hem Kur'ân'ın söylediklerini hem de yine Kur'ân'ın emrettiği üzere insanların aklederek ortaya koyduğu insan bilimlerinin verilerini incelemeli, insanı yani kendisini anlamak için elinden geleni yapmalıdır. Kur'ân tefsirleri, çağdaş yazarlarca kategorilere ayrılmıştır. Rivayet-dirayet, klasik-modern gibi ayrımlar yapıldığı gibi çağdaş tefsirler de farklı isimlerde kategorilerle anılmıştır. Kur'ân'ın çağdaş anlayışlarından biri de Islâhî Tefsir Ekolü'dür. Bu ekol, ileride açıklanacağı üzere Kur'ân'ın anlatmak istediği mesajları etkileyici ve edebî bir üslupla anlatmayı; tefsirleri cansızlıktan kurtarmayı amaçlamaktadır. Bu makalede ilgili ekolün en önemli temsilcileri olan Muhammed Abduh, Reşîd Rızâ ve Mustafâ el-Merâğî'nin tefsirlerinde konu incelenmiştir. Çağımızın sorunlarını çözmek isteyen bu üç müfessir, insanın ne olduğu ile alakalı bir âyet hakkında ne düşünmüştür? Bu makalede cevabı bulunmak istenen soru budur. Böyle araştırmalar kuru bir okuma ve aktarma değildir. İnsanın ne olduğunu anlamaya çalışmak, insana moral gücü verir, insanın gayret ve bilincini artırır.

Hz. Âdem'e öğretilen esmâ konusunun geçtiği âyetler hakkında hazırlanan tez ve makaleler, YÖK'ün Ulusal Tez Merkezi'nde ve İSAM'ın İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı'nda tarandığında Hz. Âdem'e öğretilen isimler ile ilgili on makale görülür.<sup>1</sup> Bu makalelerde konuyu incelediğimiz üç müfessirin görüşleri alınmamıştır. Ayrıca makalemizde konu hakkında genel fikir sahibi olmak ve Islâhî Tefsir Ekolü'nün görüşlerini değerlendirmek için bu makalelerin tümünden yararlandık. Ayrıca Hz. Âdem hakkında genel veya alt bir

<sup>1</sup> Şaban Ali Düzgün, "İsimler'den Kelimeler'e: Âdem'den İbrahim'e İnsan Zihninin Tekâmülü", *Kelam Araştırmaları* 9/1 (2011); Mehmet Akif Alpaydın, "Âdem'e Öğretilen İsimler", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2016); Maşallah Turan, "Hz. Âdem'e İsimler Öğretilmesinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler", *IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi*, ed. Bülent Cercis Tanrıtanır, Amenah Manafidizaji (Mardin: İksad Yayınevi, 2018); Ferruh Kahraman, "Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler: Kültür Olgusunun Sembolik Söylemi", *Edebali İslamiyat Dergisi* 4/2 (Kasım, 2020); Ferruh Kahraman, "Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler: İslâmî İlimlerde Dilin Kökeni, Modern Bilimlerde Dilin Önemi", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Aralık, 2021); Ferruh Kahraman, "Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler: İnsanlığın Gerçek Mahiyetinin Tezahürü", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* (Haziran, 2020); Habib Celaeddin Kartal, "Âdem'e Öğretilen İsimlerin Sosyolojik Boyut ve Güç İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi", *Danışname* 7 (Eylül 2023); Yusuf Temel, "Bilginin İlahi Senaryosu: Hakikatle Mecaz Arasında Âdem'e Öğretilen İsimler", *Journal of Islamic Research* 35/1 (Mart, 2024); Yusuf Temel, "Tef'îl Vezninin Kur'ân Belagatindeki Ontolojik İmaları: Hz. Âdem'e İsimlerin Talimi Örneği", *Bilimname* 50 (Ekim, 2023); Veysel Avcı, "Alîm ve Hakîm İsimlerinin Işığında Hz. Âdem'e Eşyanın İsimlerinin Öğretilmesi", *Tanım Tenkit Teori* 1 (2023).

konuda tez<sup>2</sup> ve makaleler vardır.<sup>3</sup> Bunlarda âyet merkezli veya klasik ve çağdaş müfessirlerden konu incelenmiş, yazarlar kendi değerlendirmelerini ortaya koymuş, bu makalede incelenecek üç müfessirden konu incelenmemiştir. Yani bu makalede, diğer tez ve makalelerde konu hakkında görüşlerine değinilmeyen Abduh, Rızâ ve Merâğî'nin Hz. Âdem'e öğretilen isimler ile ilgili fikirleri incelenecek, bu boşluk doldurulacaktır.

Klasik tefsirlerde Hz. Âdem'e öğretilen esmâ'nın tüm varlıkların,<sup>4</sup> meleklerin,<sup>5</sup> Âdemoğullarının,<sup>6</sup> hem melekler hem Âdemoğullarının<sup>7</sup> veya Allah'ın isimleri<sup>8</sup> olduğu savunulmuştur. Ayrıca Allah'ın Hz. Âdem'e eşyanın adını öğrettiğine dair bir hadis rivayeti vardır. Bu hadiste müminler kıyamet günü Hz. Âdem'den şefaât isterken "Sen insanların

<sup>2</sup> Muharrem Kızıl, *Hız. Âdem Kıssasında Kur'an'ın İnsanlığa Mesajları (Tahlil Çalışması)* (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025); Khalid Hatem Khalaf, *Kur'an-ı Kerim Ayetleri Işığında Hız. Âdem'in Yaratılışı* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Şükran Ejderoğlu, *Yaratılıştaki Tekâmül ve Hız. Âdem* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Hewa Khalid İbraheem Dzaıy, *Kur'an Kıssalarının Eğıtsel Boyutları (Hız. Âdem, Hız. Nuh, Hız. Hud, Hız. Saleh, Hız. Lut Örneğı)* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017); Ramazan Sun, *Hız. Âdem Kıssası Bağlamında Taberî Tefsirinde İsrâiliyat* (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Hasan Hüseyin Kuru, *Kur'an'ı Kerîm ve Kutsal Kitab'a Göre Hız. Âdem* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Ayşe Yüksel Yılmaz, *Tabatabâî'nin el-Mizân Tefsirinde Hız. Âdem -Yaratılış ve Hayatı-* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Sıtkı Kaya, *Hız. Âdem, Hız. Nuh ve Hız. İbrahim Kıssalarında Aile* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Ali Ağırman, *Hız. Âdem'den Hız. Muhammed'e İslam Medeniyetine Etki Eden Doğal Afetler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

<sup>3</sup> İsmail Yakıt, "Kur'an'da Hız. Âdem", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1999); Hüseyin Çelik, "Kur'an'a Göre Hız. Âdem'in Yaratılışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1999); Hasan Sarraoğlu, "Kur'an Âyetleri Işığında Hız. Âdem'in İstığfarı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/41 (2019) vd.

<sup>4</sup> Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru'l-Hicr, ts.), 1/514-517; Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997), 1/80; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Hâlid b. Alî el-Ğâmidî (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015), 1/177; Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007), 1/35; Muhyi's-Sünne Ebû Muhammed el-Begavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, thk. Muhammed Abdullâh en-Nemr vd. (Riyad: Dâru Tayyibe, 1411/1989), 1/80; Ebu'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Halîl Me'mûn Şeyhâ (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430/2009), 71; Ebû Muhammed İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001), 1/119; Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Dâru Tayyibe, 1420/1999), 1/222-223; Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîri'l-Me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1433/2011), 1/120-121; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021) 1/423.

<sup>5</sup> Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/517; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 1/177; Begavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 1/80; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/119; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/223; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/121; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/424.

<sup>6</sup> Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/517-519; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 1/177; Begavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 1/80; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/119; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/223; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/121; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/424.

<sup>7</sup> Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/518; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/120; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/223; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/121.

<sup>8</sup> Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 1/35.

atasısın... Allah sana her şeyin adını öğretti..." derler.<sup>9</sup> Erken dönem kelâmî tefsirler,<sup>10</sup> klasik-modern birçok müfessir ve çağdaş araştırmacı Hz. Âdem'e din ve dünya ihtiyaçlarının, varlıkların özelliklerinin öğretildiğini savunmuş veya bir görüş olarak aktarmıştır.<sup>11</sup> Âyet hakkında erken dönemde<sup>12</sup> ve çağdaş eserlerde Hz. Âdem'e bütün dillerin öğretildiği şeklinde yorumlar da vardır.<sup>13</sup> Yine çağdaş bazı yazarlara göre Allah, Hz. Âdem ve soyuna düşünme, konuşma, kavrama, ifade etme, etrafına hükmetme, ilim ve mantık üretme yeteneğini vermiştir.<sup>14</sup> Ayrıca Tevrat'a göre Allah canlıları yaratınca ne ad vereceğini görmek için onları Hz. Âdem'e getirmiş, Hz. Âdem canlıların her birisine ne isim verdiyse o canlı öyle anılmıştır.<sup>15</sup> Tevrat'taki bu bilgiler çağdaş bazı yazarlarca Kur'an'daki ilgili âyetle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.<sup>16</sup> Tefsir tarihi ilerledikçe konu hakkında yorum çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Bu kıssaya dair çağdaş değerlendirmelere göre insanın her zaman araştırması, üretmesi, kendini geliştirmesi, dünya ve ahiretini güzelleştirmek için elinden geleni yapması gerekir.<sup>17</sup>

Bu çalışmada Islâhî Tefsir Ekolü'nün en önemli üç müfessiri Abduh, Reşîd Rızâ ve Merâğî tefsirlerinde konu incelenmiş, bu üç müfessirin, ilgili konu hakkında tefsir tarihindeki yeri bulunmaya çalışılmıştır. Konu araştırılırken tüm görüşler alt alta sıralanmak yerine bulunan veriler konularına göre bölünmüş, başlıklara ayrılmıştır. Böyle yapılarak konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra sonuç verilmiştir.

- <sup>9</sup> Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (b.y., Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001), 19/196 (No: 12153); Ebû Abdillâh Muhammed el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mustafa Deyb el-Buğâ (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Tefsîr", 3 (No: 4206); Ebû Abdirrahmân Ahmed en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Şuayb el-Arnaût. (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1421/2021), "Tefsîr", 2 (No: 10917).
- <sup>10</sup> Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahru'r-Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, thk. eş-Şeyh Halîl el-Meys (by.: Dâru'l-Fikr, 1981), 2/192; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 71; Nâsiruddîn Ebû Saîd el-Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mahmûd Ahmed el-Atraş (Beyrut: Dâru'r-Reşîd, 1421/2000), 1/84.
- <sup>11</sup> Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 1/80; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/120; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/223; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri* (İstanbul: Nesa Yayıncılık, ts.), 1/38; Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kaya'nî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 1/62; Alpaydın, "Âdem'e Öğretilen İsimler", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2016), 129; Veysel Avcı, "Âlîm ve Hakîm İsimlerinin Işığında İsimlerin Öğretilmesi", 22; Kızıl, *Hazreti Âdem Kıssasında Mesajlar*, 43; Turan, "Hz. Âdem'e İsimlerin Öğretilmesi", 349; Yılmaz, *Tabatabâî'nin el-Mîzân Tefsirinde Hz. Âdem*, 74; Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/360; Kahraman, "Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler: İnsanoğlunun Mahiyeti", 41.
- <sup>12</sup> Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 1/80; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/120; Fahru'r-Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, 2/192.
- <sup>13</sup> Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/424; Alpaydın, "Âdem'e Öğretilen İsimler", 129; Turan, "Hz. Âdem'e İsimlerin Öğretilmesi", 349; Kuru, *Kur'an'ı Kerîm ve Kutsal Kitab'a Göre Hz. Âdem*, 72; Temel, "Tef'îl Vezni ve Hz. Âdem'e İsimlerin Talimi", 110; Temel, "Hakikatle Mecaz Arasında Âdem'e Öğretilen İsimler", 130.
- <sup>14</sup> Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/425; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1423/2003), 1/57; Alpaydın, "Âdem'e Öğretilen İsimler", 132-133; Kartal, "İsimlerin Sosyolojik Boyut ve Güç İlişkisi Bağlamı", 6; Kahraman, "Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler: İnsanoğlunun Mahiyeti", 44; Kızıl, *Hazreti Âdem Kıssasında Mesajlar*, 43-44; Turan, "Hz. Âdem'e İsimlerin Öğretilmesi", 355; Düzgün, "İsimler'den Kelimeler'e: Âdem'den İbrahim'e İnsan Zihninin Tekâmülü", 2; Kuru, *Kur'an'ı Kerîm ve Kutsal Kitab'a Göre Hz. Âdem*, 72; Temel, "Tef'îl Vezni ve Hz. Âdem'e İsimlerin Talimi", 110; Yusuf Temel, "Hakikatle Mecaz Arasında Âdem'e Öğretilen İsimler", *Journal of Islamic Research* 35/1 (Mart, 2024), 130.
- <sup>15</sup> *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, 2002, Yar. 2:19.
- <sup>16</sup> Alpaydın, "Âdem'e Öğretilen İsimler", 132-133; Kartal, "İsimlerin Sosyolojik Boyut ve Güç İlişkisi Bağlamı", 9; Kahraman, "Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler: Dilin Kökeni", 362.
- <sup>17</sup> Kartal, "İsimlerin Sosyolojik Boyut ve Güç İlişkisi Bağlamı", 12-19; Avcı, "Âlîm ve Hakîm İsimlerinin Işığında İsimlerin Öğretilmesi", 28; Turan, "Hz. Âdem'e İsimlerin Öğretilmesi", 358; Yakıt, "Kur'an'da Hz. Âdem", 7.

## 1. Hz. Âdem'e Bütün İsimlerin Öğretilmesi ile İlgili Âyet

Hız. Âdem'e öğretilen isimlere dair kıssanın geçtiğı âyetler “*Hani Rabbin meleklere, ‘Ben yeryüzünde halife yaratacağım.’ demişti. Onlar, ‘Biz seni övgüyle tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah ‘Şüphesiz yok ki ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ buyurdu. Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin.’ dedi. ‘Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin.’ cevabını verdiler. ‘Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir.’ dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de ‘Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi?’ buyurdu.”<sup>18</sup> mealindedir.*

Makalenin konusu olan “Allah’ın Hz. Âdem’e isimleri öğretmesi” ifadesinin aslı وَعَلَّمَ أَدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا şeklindedir. Bu ifade, Celal Yıldırım’ın mealinde<sup>19</sup> “(gerekli olan) bütün (eşyanın) isimleri”, Diyanet İşleri Başkanlığı<sup>20</sup> mealinde “bütün varlıkların isimleri”, Diyanet Kur’ân Yolu,<sup>21</sup> Türkiye Diyanet Vakfı<sup>22</sup> ve Hasan Basri Çantay mealinde<sup>23</sup> “bütün isimler”, Hayrat Neşriyat mealinde<sup>24</sup> “isimlerin hepsi”, Süleyman Ateş<sup>25</sup> ve Yaşar Nuri Öztürk<sup>26</sup> mealinde “isimlerin tümü”nü Allah’ın Hz. Âdem’e öğrettiğı şeklinde çevrilmiştir. Bu meallerde âyetin metnine sadık kalındığı ve varlıkların isimlerinin öğretildiğı şeklinde anlaşıldığı görülmektedir.

## 2. Islâhî Tefsir Ekolü’nün Tanımı ve Önde Gelenlerinin Kıssa Hakkındaki Görüşleri

Islâhî Tefsir Ekolü, tefsiri kurulum ve durgunluktan kurtarmaya çalışan, doğruya iletme amacı olan Kur’ân’ın derin anlamlarını edebî bir üslupla ele alan tefsir türüne denir. Bu ekolün meşhur müfessirleri Muhammed Abdur (1849-1905), Reşid Rıza (1865-1935) ve Ahmed Mustafa el-Merâğî’dir (1883-1952).<sup>27</sup> Bu müfessirlerin amacı çağın sorunlarını, taklidi terk ederek ve rivayetlere fazla başvurmadan, naslar ve aklın ışığında çözmek, bidat ve hurafelere karşı durmak; Kur’ân’ı kelime yapısı ve gramer yönünden ele alma ve cümle tahlilleri yapma yerine,<sup>28</sup> Kur’ân’ın hidayet yönüne odaklanmak, içtihat kapısını mutlak surette açmak,<sup>29</sup> hedef manaları etkileyici üslupla ele almaktır.<sup>30</sup> Bu tanımlardan anladığımız kadarıyla bu müfessirler, tefsirleri gereksiz gördükleri detaylardan arındırıp,

<sup>18</sup> el-Bakara 2/30-33.

<sup>19</sup> *Tefsirli Kur’ân-ı Kerim Meali*, çev. Celal Yıldırım (İzmir: Anadolu Yayınları, 1995), el-Bakara 2/31.

<sup>20</sup> *Kur’ân-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), el-Bakara 2/31.

<sup>21</sup> *Kur’ân Yolu Meali*, çev. Hayrettin Karaman vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2024), el-Bakara 2/31.

<sup>22</sup> *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), el-Bakara 2/31.

<sup>23</sup> *Tefsirli Kur’ân Meâli - Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: Risale Yayınları, 2005), el-Bakara 2/31.

<sup>24</sup> *Hayrat Neşriyat Kur’ân Meali* (Erişim 02.10.2025), el-Bakara 2/31.

<sup>25</sup> *Kur’ân-ı Kerim ve Yüce Meali*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1980), el-Bakara 2/31.

<sup>26</sup> *Kur’ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, çev. Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1994), el-Bakara 2/31.

<sup>27</sup> Fethi Ahmet Polat, “Dirayet Ağırlıklı Tefsirler”, *Tefsir El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 215; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 237.

<sup>28</sup> Demirci, *Tefsir Tarihi*, 235-236, 240.

<sup>29</sup> Polat, “Dirayet Ağırlıklı Tefsirler”, 215-216.

<sup>30</sup> Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 776.

âyetlerde verilmek istenen mesajları açık ve etkileyici bir şekilde anlatmak istemişler ve çağın sorunlarını çözmeye odaklanmışlardır.

Islâhî Tefsir Ekolü tefsirlerine içtimâî tefsirler de denmiştir.<sup>31</sup> Ayrıca içtimâî tefsir olarak isimlendirilmesiyle beraber Seyyid Kutub'un da bu ekol içerisinde olduğu değerlendirilmesi mevcut olduğu gibi,<sup>32</sup> böyle nitelermeleri ihtiyatla karşılayıp, yakın dönemdeki tüm tefsirleri "çağdaş dönemde tefsir" şeklinde adlandıran değerlendirme de vardır.<sup>33</sup> Ancak biz Abduh, Rızâ ve Merâğî'nin tefsirlerinin Islâhî Tefsir Ekolü olarak; Seyyid Kutub'un içinde bulunduğu ekolün; Kur'an'ı hem topluma hem de devlet ve devletin organlarına rehber görerek, devrimci bir ruhla okuyan İnkılâbî Tefsir Ekolü olarak isimlendirilmesini<sup>34</sup> tercih etmekteyiz.

### 3. Allah'ın Hz. Âdem'e Verdiği Halifelik

Reşîd Rızâ'nın açıklamalarına göre Allah "*Halife yaratacağım.*" deyince melekler şaşırıldılar. Çünkü halifenin özgür iradeli olması gerektiğini ve tam ilime sahip olmayıp, sınırsız irâde olunca o türün fesat çıkarabileceğini biliyorlardı. Konuşabiliyorlarsa konuşarak veya hâl diliyle bu durumu Allah'a sordular.<sup>35</sup> Bu açıklamalarından Reşîd Rızâ'nın yeryüzündeki halife olan insan hakkında fikirlerini anlıyoruz. Bunları açıklayan Reşîd Rızâ'ya göre Allah'ın "*Ben sizin bilmediğinizi bilirim.*" cevabı, bilmediğini Allah'a havale etmenin gerektiğini gösterir.<sup>36</sup>

Reşîd Rızâ'ya göre Allah, Hz. Âdem'e bütün isimleri öğretince melekler anladı ki bu halifede, kendilerinde olmayan bir ilim fitratı ve yeteneği vardır. Bu mesele kavranabilirse bozgunculuk çıkarma ve kan dökme ihtimali, insanın halifeliğinin hikmetini yok edemez. İnsanın doğası bilgi kazanabilecek yapıdadır. İnsan, bilgi ile melekten üstün olabilecek durumdadır.<sup>37</sup> Bu açıklamalar halifenin araştıran, öğrenen, bilgi sahibi olabilen ve üreten bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Reşîd Rızâ önceden bozgunculuk çıkaran ve düşünen bazı türlerin gelip-geçmiş olabileceği görüşünü hem isim vermeden müfessirlerden hem de Muhammed Abduh'tan aktarır. Buna göre melekler eskileri bildiği için Allah'a "*Yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve kan dökcek birini mi yaratacaksın?*" diye sorarlar.<sup>38</sup> Merâğî de bu minvalde açıklama yapar. Yeryüzünde bozgunculuk yapan ve kan döken bir türün yerine Hz. Âdem'in halife kılındığını, onların yerine geçtiğini; Hz. Âdem'in, yeryüzündeki akıllıların ilki olmadığını ifade eder.<sup>39</sup> Anladığımız kadarıyla bu tür veya türlerin cinler veya insandan başka bilmediğimiz akıllı toplulukların olması mümkündür. Ortak nokta akıl, bilgi ve iradelerinin olması, böylece iyilik de kötülük de yapabilmeleridir. Yine Reşîd Rızâ'ya göre meleklerin Allah'a sorusu, halifeliğin sınırsız ilim, irade ve amel gerektirmesinden kaynaklanır. Melekler bunu bilir. Eksik bilgi fesat ve kan dökmeye yol açabilir. Kaldı ki geniş ilim hiçbir insana bir seferde verilmemiş, tedricen verilmiştir. Hatta kime ilimden bir parça nasip olsa o kişi öğrendikçe ne kadar az bildiğini anlar. Allah

<sup>31</sup> Demirci, *Tefsir Tarihi*, 235; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2015), 776.

<sup>32</sup> Demirci, *Tefsir Tarihi*, 238.

<sup>33</sup> İsmail Çalışkan, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Bilay Yayınları, 2019), 245.

<sup>34</sup> Polat, "Dirayet Ağırlıklı Tefsirler", 215-217.

<sup>35</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/212-213.

<sup>36</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/213.

<sup>37</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/213-214.

<sup>38</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/214.

<sup>39</sup> Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Kahire: Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1365/1946), 1/77.

meleklerle vermediği ilmi insana vermiş, bu ilimle halife olacağını ortaya koymuş ve “Âdem’e bütün isimleri öğretti.” buyurmuştur.<sup>40</sup>

Reşîd Rızâ’nın, insanın öğrenen ve diğer canlılardan farklı bir varlık olduğunu anlatmak istediği açıklamalarına göre diğer canlılar doğduğunda ilhamla birçok şeyi bilmekte ve kısa sürede güçlenmektedirler. İnsan ise zayıf yaratılır, bağırarak ve ağlamaktan başka ilhamı yoktur. Ancak yavaş yavaş gelişir, öğrenir ve güçlüler üzerinde tasarruf eder.<sup>41</sup>

Mustafâ el-Merâğî’ye göre halife, “son tür veya Allah’ın emirlerini insanlar arasında gerçekleştiren” şeklinde tarif edilir. Allah Hz. Âdem’e ilim, varlıklara güzel tasarruf nimeti vermiş ve onu yeryüzünde kendisinin halifesi yapmıştır.<sup>42</sup> Merâğî’ye göre insan, Allah’ın verdiği bir görevi yapıyorsa anladığımız kadarıyla en üstün meziyetlere sahip, kendi başına karar verebilen, düşünebilen bir varlık olması gerekir.

Merâğî, isim zikretmeksizin müfessirlerden “Hz. Âdem yeryüzünde Allah’ın halifesidir.” şeklinde meşhur olduğunu söylediği bir söz aktararak bu durumu “*Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık.*”<sup>43</sup> âyetine benzetir. Yine o, insanların da bazısının bazısına halife olabileceğinden bahseder. Allah, seçtiği kişilere vahiy gönderip onu halifesi kılar. Akıl gücü yönünden böyle bir üstünlük söz konusudur.<sup>44</sup> Burada Merâğî’nin, Abduh ve Reşîd Rızâ’nın ilgili âyet tefsirlerinde değinmediği bir duruma değindiğini görüyoruz. Allah bir tür olarak insanı yeryüzüne halife kıldığı gibi insanların içinde de diğer insanlara önderlik edecek halife seçebilir. Hz. Dâvûd örneğinde olduğu gibi...

#### 4. Âyetlerin Müteşâbih Kabul Edilmesi

Reşîd Rızâ’nın tefsirinde ilgili âyetler için uzunca usul açıklamaları yapılmıştır. Onun aktarımıyla Muhammed Abduh’a göre bu âyetler zahir olarak anlaşılmalı olup, müteşâbihtir. Çünkü Allah’a itiraz ne Allah’a ne meleklerle yakışır. Kur’ân’da meleklerin Allah’a asi olmayacakları geçer. Ve Allah’ın, yarattıklarına benzemeyeceği konusunda Müslümanlar aynı fikirdedir. Akıl ve nakil bunu gerektirir.<sup>45</sup> Rızâ’nın kendisi de bu fikirdedir.<sup>46</sup> Yine Abduh’un açıklamalarına göre önceki âlimler daha çok tenzih yolunu benimser; Allah’ın, sözleriyle öğüt ve faydalı bilgiler verdiğini düşünürler. Sonraki âlimler ise tevil yolunu benimser, naklin her zaman akla uygun şekilde tevil edilmesi gerektiğini savunurlar.<sup>47</sup> Abduh; Allah, sıfatları ve gayp konularında teslimiyette önceki ulemayı; âyetlerden faydaları çıkarırken hem önceki hem sonraki ulemanın yolunu benimser.<sup>48</sup> Bunları Abduh’tan aktaran Rızâ, selefî açıklamalarıyla tam ikna olmadığını, Ehl-i Sünnet içerisinde İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve İbn Kayyım’ın (ö. 751/1350) akıl ve nakli en iyi şekilde birleştirdiğini, onların eserlerini okuduğunda ikna olduğunu söyler. Ona göre öyle sorular sorulmaktadır ki ancak âyet ve hadisler tevil edilerek cevaplandırılabilir. Bununla beraber “Akıl asıl olup, nakil ona uygun tevil edilmelidir.” fikri de yanlıştır. İbn Teymiyye, Reşîd Rızâ’ya göre son noktayı koyar. Akıl veya nakil iki delil olup, ikisi de kati ise zaten çatışmaz, tercihe gerek kalmaz. Biri kati diğeri zannî ise zannî olan kati olana uygun yorumlanır. İkisi de zannî ise nakil tercih edilir. Reşîd Rızâ örnek verir: Hz. Âdem’in yaratılışı hakkında araştırmacıların teorileri kesin olmadığı için Kur’ân’ın zahirine tercih

<sup>40</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/217.

<sup>41</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/216.

<sup>42</sup> Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 1/74-75.

<sup>43</sup> Sâd 38/26.

<sup>44</sup> Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 1/77.

<sup>45</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/209; Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 1/75.

<sup>46</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/214.

<sup>47</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/209-210; Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 1/75-76.

<sup>48</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/209-210.

edilemezler.<sup>49</sup> Anladığımız kadarıyla Reşîd Rızâ burada evrimi kastetmektedir. Evrim teorisi kesin olmadığı için Kur'ân'ın zahir anlamının evrime uygun yorumlanmasının doğru olmayacağını ifade etmektedir.

Reşîd Rızâ'ya göre gerektiğinde Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve başka selef ulema gibi tevil yapılabilir. Öncelikle Müslümanın Allah'ın her sözünün hak olduğunu, Hz. Muhammed'den sahih olarak gelenlerin dinden olduğunu şüphesiz bilmesi ve kötü niyetli tevil yapmaması gerekir. Arap diline uygun tefsir yapmak da tevil değildir. Ayrıca Allah'ı, yarattıklarından tenzih ederek tefsir yapmak gerekir.<sup>50</sup> Onun aktarımıyla Abduh'a göre melekler hakkında selef, Allah'ın melekleri yarattığını haber verdiğini, bunlara iman etmenin gerekliliğini, onların mahiyetlerini anlama üzerinde durmamanın gerekliliğini söyler. Örneğin meleklerin kanatları olduğu, âyetlerde geçer ve biz buna inanırız. Ancak kanatların tüyden veya kuş kanadı gibi olmadığını söyleriz. Akıl bu gibi haberlerin imkânsız olduğunu değil, mümkün olduğunu ve vahyin doğruluğunu söyler. Mümin, dinin emirlerine uymalı, gaybî meselelere iman etmekle yetinmelidir. Hz. Ali, kendisine "Allah Elçisi sana özel bir bilgi verdi mi?" diye sorulduğunda Hz. Peygamber'in böyle bir bilgi vermediğini, ancak Allah'ın, kuluna Kur'ân için bir anlayış vermesinin başka olduğunu söylediği sahih olarak gelmiştir.<sup>51</sup> Yine Rızâ<sup>52</sup> ve Merâğî'ye göre selef âlimleri bu gibi anlatımların fayda ve hikmetlerini bilmekle yetinir, halef âlimleri ise teville yönelir. Allah'ın kitabında insanların anlaması için temsiller verilir. Bu temsiller ile aklen anlaşılabilir, zihinde suretleri canlanabilir ve öğrenilmesi kolay bilgiler verilir. Bu kıssada diğer yaratılanlardan bizi üstün yapan özellikler anlatılmak istenmiştir.<sup>53</sup> Abduh, Rızâ ve Merâğî'nin bu açıklamalarında Hz. Âdem'e öğretilen esmâ olayının nasıl gerçekleştiğinin tam bilinemeyeceği, ancak kesin olanın bu anlatımda insanın yeryüzünün halifesi olduğu ve diğer varlıklardan daha çok ilime sahip olduğunun anlatılmak istendiğini anlıyoruz. Bu âlimlere göre gaybî konularda bazen verilen bilginin varlığı ve imkânını düşünerek yetinmek gerekir. Bilemeyeceğimiz ve bilmenin işimize yaramayacağı detaylar için kafa yormak gereksizdir.

##### 5. Meleklerin Soru Sorması

Muhammed Abduh'a göre Allah ve meleklerin ilgili âyetlerdeki diyalogunun hakikatini bilemeyiz. Ancak şunu bilebiliriz ki: Bu konuşmalar bizim konuşmamız gibi olmayıp, Hz. Âdem'in yaratılışından önce, âlem Âdem için hazırlanırken, bir türün diğer türe üstünlüğü anlatılmak için Allah ve melekler arasında geçmiştir.<sup>54</sup> Buna benzer açıklamalar yapan Reşîd Rızâ'ya göre bu gibi gayp meselelerinde anlayamadığımızı imkânsız görmememiz gerekir. Bu çağdaki birçok icadı eskiden insanlar hayal bile edemezlerdi. O halde bizim şaşırdığımız şey, meleklerin normal davranışı olabilir. Bu, kör bir taklit etme ve teslim olma değil; doğruluğunu tasdik ve gördüklerimize kıyastır. Böyle bir teslimiyet, içi huzura erdiren, Allah'a hayran bırakan bir imandır. İşte Allah, meleklerin sorularını, Hz. Âdem'e isimler öğreterek cevaplandırmış, Hz. Âdem'in hilafete layık olduğunu meleklerle göstermiştir.<sup>55</sup> Yani Allah ve melekler, mahiyetini bilemeyeceğimiz bir şekilde konuşmuştur. Mahiyetini bilmek bizim için mümkün ve gerekli değildir. Bizim için gerekli olan bu olaydan çıkaracağımız derstir.

<sup>49</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/210.

<sup>50</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/211.

<sup>51</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/211.

<sup>52</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/219-220.

<sup>53</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/78.

<sup>54</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/211; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/76-77.

<sup>55</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/213-214.

Reşîd Rızâ'nın açıklamalarına göre Allah, kullarının kendisine, hikmet ve yaratılış sırlarını sormalarından, yüceliğiyle hoşnut olur. Allah'ın kanunu budur. İlmî araştırma, istidlâl veya ilham ile kullarının öğrenmesini sağlar. Allah'ın bazı sır ve hikmetleri meleklerle bile gizli kalıyorsa insanlara gizli kalması daha mümkündür. O halde yaratılışın her sır ve hikmetini bilemeyiz. Yine Rızâ'ya göre bu kıssada Hz. Peygamber'e teselli vardır. Melekler bile Mele-i A'lâ'da bilmediklerine delil istiyorlar. O hâlde insanların delil istemesi daha uygundur. Hz. Peygamber, irşat olmak isteyen irşat etmeli, inanmayanlara sabretmelidir.<sup>56</sup> Merâğî de bu fikirleri eleştirmeden aktarır.<sup>57</sup> Rızâ ve Merâğî, bu açıklamalarıyla meleklerin soru sormasından insanlar için çıkarımlarda bulunur. İnsanın merak etmesinin normallliği, her meseleyi tamamen bilemeyeceği ve Hz. Peygamber'in inanmayanlara üzülmemesi gerektiği sonuçlarına varır. Yine burada araştırma ve istidlâl açık olmakla birlikte ilhamdan anladığımız, Allah'ın peygamberlere vahyetmesi, diğer kullarına da doğruyu bulmayı nasip etmesidir. Peygamberlerden başka insanların ilham alması, başka bir araştırmanın konusu olup, Rızâ ve Merâğî'nin burada ek açıklama yapmaması sebebiyle konuyu burada bırakıyoruz.

Merâğî'nin diğer iki müfessirin ifade etmediği bir yorumunda Allah, meleklerle *"Ben size 'Bilmediklerinizi bilirim.' dememiş miydim?"* sözünde *"Ben, Âdem'i halife kılmada sizin bilmediğiniz maslahatları bilirim."* demek istemiş; onlara ne iş yaparsa en mükemmeli yaptığını, işlerinde derin hikmetler olduğunu anlatmıştır.<sup>58</sup> Yine ona göre Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi ve meleklerle sorulmasının hikmeti Hz. Âdem'in şereflendirilmesi ve seçilmesidir. Böylece meleklerin kendi bilgileriyle Hz. Âdem'e karşı övünçleri olmamıştır.<sup>59</sup> Burada da Merâğî Hz. Âdem'in, dolayısıyla kendisine verilen imkânların gereğini yapan insanların meleklerden üstün olduğuna işaret etmektedir. Hatta Merâğî, âyetin devamındaki *"Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilirim."* ifadesinden meleklerin, içlerinden kendilerinin halifeliğe daha layık oluklarını düşündüklerini çıkarır.<sup>60</sup> Bu yorum bize göre özgün bir yorumdur.

Merâğî bu âyetlerden ilim ve ibadet konusu ile ilgili yorum yapar. Ona göre bu âyetler ilmin ibadete üstünlüğünü gösterir. Melekler, Hz. Âdem'den daha çok ibadet yapsa da Hz. Âdem onlardan daha âlimdir. Âyette zaten bilenle bilmeyenin eşit olmayacağına<sup>61</sup> işaret edilir.<sup>62</sup> Bu yorum bizce Merâğî'nin dirayet tefsiri yaptığına en güzel örnektir. Merâğî, âyette geçmeyen ve kendisinde derin izler bırakan Abduh ve Reşîd Rızâ'nın ifade etmediği bir açıklamayı yapmıştır. Başka açıklamaları da dirayet tefsirine örnek verilebilse de bu açıklaması, Hz. Âdem'e öğretilen isimler ve Hz. Âdem'in halifeliği konusyla doğrudan ilgisi olmayan bir konuya yani ilim ve ibadet konusuna işaret ettiği için bizce dirayet tefsirinin en önemli örneklerinden sayılabilir.

## 6. Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler

Reşîd Rızâ'ya göre *"Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti."* ifadesi Allah'ın Hz. Âdem'in nefsine her şeyin ilminin sınırlama olmaksızın koyması demektir. İsimler derken delalet ettiği şeyler yani varlıklar kastedilmektedir. Gerçek ilim malumatı anlamaktır. Onun aktarımıyla Abduh'a göre isim; bir varlığın zihindeki şeklidir. Varlıklar isimleriyle bilinir. Yine Abduh Yunanlıların, varlıkların zihindeki şekline "isim" dediğini ifade eder. Ona göre

<sup>56</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/211.

<sup>57</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/75-76.

<sup>58</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/78.

<sup>59</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/79.

<sup>60</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/81.

<sup>61</sup> ez-Zümer 39/9.

<sup>62</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/81.

lafız, isim verilen şeyin kendisi değil, ona işaret eden şeydir.<sup>63</sup> Bu açıklamalarında Abduh'un, felsefî açıklamalar yaptığı görülür. Açıklamalarından anladığımız kadarıyla ismin dış dünyadaki şeylerden ziyade zihinde bir ide olduğunu savunmaktadır. Örneğin belli kalemleri insan bilir. Ancak "kalem" denilince insanın zihnine genel bir kalem resmi gelir. Yine Abduh'a göre dış dünyadaki varlık ile o varlığın zihnindeki tasavvuru ayrımı düşünürlerce iyi yapılamamıştır. Buna rağmen zaruri olarak aynı şekilde kullanılmıştır. Örneğin Allah'ın isimleri, bize Allah'ın sıfatlarını öğretir. Allah'ı düşündüğümüzde içimizi aydınlatır.<sup>64</sup> Abduh'un bu açıklamaları, bizce anlamak için çaba gerektiren ifadelerdir. Mesele karmaşık olduğu için ifadeler de ağırdır. Anladığımız kadarıyla Abduh, Allah'ın mahiyetinin tam olarak bilinemeyeceğini, çünkü mükemmel varlık olduğunu, bununla beraber Allah'ın sıfatlarının anlaşılması için Kur'ân'da isimlerinin geçtiğini anlatmak ister. Bu isimler içimizi aydınlatarak örneğin Allah'ın her şeyi bildiğini, her şeye gücünün yettiğini anlamamızı sağlar. Eğer "Allah'ın mahiyeti bilinemez, Allah tarif edilemez." denilip Allah'a "Alîm, Kadîr" gibi hiçbir isim verilmeseydi Allah'ın her şeyi bilip, her şeye gücü yettiğini anlayamayabilirdik. Merâğî'nin açıklamalarına gelince o da isimlerden kastın, isimlerin işaret ettiği varlıklar olduğunu; Hz. Âdem'e gerçek ilim, bilgileri anlama yetisi, varlıkların kendisi ve özelliklerinin öğretildiğini ifade eder.<sup>65</sup>

Reşîd Rızâ öğretme denince "*Allah size bilmediklerinizi öğretiyor.*"<sup>66</sup> vb. âyetlerde olduğu gibi akla önce aşama aşama öğretimin geldiğini, ancak Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesinin bir defada olduğunu söyler ve Muhammed Abduh'un aynı fikirde olduğunu belirtir.<sup>67</sup> Merâğî de bu görüştedir.<sup>68</sup> Rızâ'nın aktarımıyla Abduh'a göre Âdemoğulları bir seferde her şeyi bilmese de araştırma ve istidlâlle bu ilime sahip olabilir. Sonra Allah, melekleri âciz bırakmak için "*Bunların isimlerini söyleyin.*" demiştir. Abduh'a göre Allah, isimlerin amacının anlaşılması için böyle yapmıştır.<sup>69</sup> Buradan müfessirin, Hz. Âdem'e sade isim ezberletildiği değil, bu isimlerin açıklamaları ve amaçlarının da öğretildiği görüşünde olduğunu anlıyoruz. "*Doğru iseniz*" ifadesi de Abduh<sup>70</sup> ve Merâğî'ye göre "İnsanın yeryüzünün halifesi olmasına şaşıırıyorsanız" demektir. Melekler de Allah'ı tenzih etmiştir. Allah'ın her şeyi bildiğini, boş yere Hz. Âdem'i halife yapmayacağını, kendilerinin bilmediklerini anlatamayacaklarını, Allah'ın öğretmediği bir şeyi bilemeyeceklerini ifade etmişlerdir.<sup>71</sup> Abduh ve Merâğî'nin bu açıklamalarından meleklerle verilmeyen bazı üstünlüklerin Hz. Âdem'e, dolayısıyla insana verildiğini anlıyoruz. Merâğî, bunlara ek olarak meleklerin bu cevabından insanların da ders çıkarması, eksiğinin farkında olması, bilmediği zaman "Bilmiyorum." demekten çekinmemesi gerektiğini söyler.<sup>72</sup>

Merâğî, melekler isimleri sayamayınca, Allah'ın Hz. Âdem'e "*Ey Âdem, onların isimlerini haber ver!*" demesinden bazı çıkarımlarda bulunur. Ona göre burada Hz. Âdem'in öğretmeye layık olduğu da anlatılmak istenmektedir. Hz. Âdem öğreten ve fayda veren, melekler ise öğrenen ve faydalanan makamındadır. Ve sonra Allah "*Ben size 'Bilmediklerinizi bilirim.' dememiş miydim?*" der. Yani Allah hiçbir şeyi boşuna

<sup>63</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/218.

<sup>64</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/218.

<sup>65</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/79.

<sup>66</sup> el-Bakara 2/151.

<sup>67</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/218-219.

<sup>68</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/79.

<sup>69</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/218-219.

<sup>70</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/219.

<sup>71</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/80.

<sup>72</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/81.

yaratmayacağını, kimseyi boşuna halife yapmayacağını anlatmak istemiştir.<sup>73</sup> Burada Merâğî'nin diğer iki müfessirin ifade etmediği bir düşüncesini görüyoruz. Ona göre Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi, Hz. Âdem'in bu isimleri sayması, öğrenmeye olduğu gibi öğretmeye de uygun bir varlık olarak yaratıldığını gösterir. Yine bizce diğer iki müfessir bunu açıkça dile getirmese de onların düşüncelerinden bu çıkarılabilir.

Merâğî, Hz. Âdem ve oğullarının yeryüzündeki sırları araştırıp bildiklerini, Allah'ın onları bu özellikte yarattığını ifade eder. Onun açıklamasına göre insanlar yeryüzündeki madenleri çıkarır, kimyevî ve tabiî özelliklerini araştırıp öğrenir, gök cisimlerini ve tıbbı araştırır ve bilir. Hatta yeryüzünde insanların bulamayacağı ilimler de vardır. Meleklerin ise böyle ihtiyaçları olmadığı için onlar halife olsaydı bunları bulamayacaklardı.<sup>74</sup> Merâğî'nin bu açıklamasından anladığımız kadarıyla Hz. Âdem'e öğretilen isimler içerisinde bilgi araştırma istek ve yeteneği de vardır. İnsan bu sayede bilgi üretir, hayatını kolaylaştırır. Yeryüzünde insanoğlunun keşfedemediği ve belki keşfedemeden kıyametin kopacağı, Allah'ın bildirmesiyle ahirette öğreneceği nice bilgiler bile vardır. Merâğî'nin, Hz. Âdem devrinden günümüze kadar ilerleyen icatları, teknolojiyi düşünerek bu yorumu yaptığını düşünüyoruz. İnsanoğlu düşünüp, ürettiğinde bu kadar ilerleyebiliyorsa bu, Allah'ın ona verdiği akıl ve gücü, yeryüzüne koyduğu imkânları gösterir.

Özetle Muhammed Abduh, Reşîd Rızâ ve Mustafâ el-Merâğî'ye göre Hz. Âdem'e varlıkların isimleri ve bilgileri verildiği gibi aynı zamanda bilgi üretecek kabiliyet, sınırsız bilgi ve irade imkânı verilmiştir. Merâğî, bunlara ek olarak öğretim imkânından da bahsetmiştir.

## 7. Bu Kıssadan Günümüz İnananı İçin Dersler

Reşîd Rızâ'ya göre biz insanlar, diğer varlıklar ve meleklerle verilmeyip bize verilen, ilimlere hazır olma özelliğimizle kendimizi geliştirmeye çalışmalıyız.<sup>75</sup> "İlimlere hazır olma" şeklinde tercüme ettiğimiz ifade "مستعدين" şeklindedir ki Merâğî de bu ifadeyi kullanır.<sup>76</sup> Reşîd Rızâ ve Merâğî'nin bu ifadeleri "insanın ilim imkânı" şeklinde de tercüme edilebilir. Buna göre insan bilim, teknoloji, değer üretebilecek yapıda yaratılmıştır. O hâlde bu yaratılışının gereğini yaparak ilim üretmeli, ilimleri faydalı kullanmalı ve kendini geliştirmelidir. Yine Merâğî'ye göre insan, Allah'ın ona verdiği bu nimetlerden dolayı ona itaat ederek, nankörlük ve isyandan uzak durarak şükretmelidir.<sup>77</sup> Şükür vurgusu olan bu açıklamasından Merâğî'nin, insanın Allah'a itaat ederek, asi olmayarak, şükrederek halifeliğe layık olması, başkalarına faydalı olarak yücelmesi gerektiği fikrinde olduğu görülür. Ayrıca müfessirlerin bu yorumlarından anlıyoruz ki onlara göre sadece kıssayı okumak değil, kıssadan hisse almak da gerekir. Bu âyetlerdeki amaç, sadece Hz. Âdem'in nasıl yaratıldığını öğrenmek değil; bu âyetlerden ders çıkarıp, insanın varlığının amacını kavrayıp, bugün ne yapmak gerektiğini anlamaktır.

## Sonuç

Hz. Âdem'e öğretilen isimler konusu, Islâhî Tefsir Ekolü'nden incelendiğinde Muhammed Abduh'a göre Hz. Âdem'e öğretilen isimler akıl yürütme ve gayret ile bir şeyi bulma yetisi, Reşîd Rızâ'ya göre her şeyin ilmi, Mustafâ el-Merâğî'ye göre gerçek ilim, bilgileri anlama yeteneği, eşyanın kendisi ve özellikleridir. Bu görüşler ilim ve yetenek şeklinde özetlenebilir. Bu müfessirler, mütekellim ve müteahhirûn tefsirlerinde ve çağdaş

<sup>73</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/81.

<sup>74</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/81-82.

<sup>75</sup> Reşîd Rızâ, *el-Menâr*, 1/220.

<sup>76</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/80.

<sup>77</sup> Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 1/75.

çalışmalarda savunulan benzer görüşleri geliştirmişlerdir. Yine incelenen konuda Rızâ, Abduh'tan fikirler aldığı gibi kendi yorum yapmış; Merâğî de Abduh ve Rızâ'dan fikir almış, bazen onların yapmadığı değerlendirmeleri yapmıştır.

Abduh ve Rızâ'ya göre bu konunun geçtiği âyetler müteşâbihtir. Hem onlara hem Merâğî'ye göre bu âyetlerdeki amaç derstir, detayların bilinmesine gerek yoktur. Örn. melekler ve Allah'ın konuştuğu bilinmekte ancak nasıl konuştuğu bilinmemektir. Yine bu tefsir ekolünün taklitten uzak durduğu bilgisi verilse de incelenen âyet tefsirlerinde klasik ulemadan aktarma ve onları destekleme gözlemlenmiştir. Bununla beraber bu üç müfessir, âyette verilmek istenen dersler üzerinde çok durmuşlar, Arapça ve tefsir detayları ile ilgili açıklama yapmamışlardır. Bu durum, islâhî tefsir ekolünün tanımında geçen, tefsiri durgunluktan kurtararak edebî bir üslupla Kur'ân'ı açıklama özelliklerine örnek verilebilir.

İncelenen üç müfessire göre Hz. Âdem'den önce akıllı varlıklar olup, melekler onların hatalarını gördüğü için Allah'a niçin halife yaratacağını sormuştur. Abduh'a göre Allah mükemmel olduğu için tarif edilemez. Ancak insanların, Allah'ın özelliklerini anlamaları için Allah'ın isimleri vardır. Rızâ'ya göre Allah, hikmetlerini öğrenmeleri için kullarının soru sormasından razı olur. İnsan, araştırma ve istidlal yapmalıdır. Ayrıca Allah ilhamla da insana öğretir. Rızâ ve Merâğî'ye göre melekler, bilmediklerini Allah'a soruyorsa insanların soru sorması daha normaldir. Onlara göre bu âyetlerde Hz. Peygamber için teselli de vardır. Hz. Peygamber, dileylene anlatmalı, inkârcılara sabretmelidir.

Merâğî'ye göre melekler önce hilafete kendilerinin daha uygun olduklarını düşünmüşler, Allah da insanın halife olmasında yararlar olduğunu onlara öğretmiştir. İnsan bu âyetlerden ders çıkarıp eksik bildiğini anlamalı, bilmediği zaman bunu söylemelidir. Allah'ın Hz. Âdem'e isimleri saymayı emretmesi, insanın öğretebilen bir varlık olduğunu da gösterir. İnsan, Allah'ın kâinata koyduğu sırları keşfeder. Keşfedemeyeceği nice bilgiler de vardır. Anladığımız kadarıyla Merâğî, insanoğlunun bu çağa kadar ilerlemesini düşünerek bu yorumları yapmıştır. Rızâ ve Merâğî'ye göre insan, ilim üretebilecek şekilde yaratıldığı için kendini her zaman geliştirmelidir. Yine Merâğî'ye göre insan, Allah'ın emrettiklerini yaparak ona şükretmelidir. Bu âlimler kıssadan hisseler çıkarmışlardır. Onlara göre insan, kendisine verilen imkânı değerlendirmelidir.

Çağdaş bazı çalışmalarda Hz. Âdem'e öğretilen isimler konulu Kur'ân kıssası ile Tevrât'ta Allah'ın, Hz. Âdem'e varlıklara isim koyma yetkisi vermesi arasında bağlantı kurulması ve yine bazı klasik ve çağdaş tefsirlerde Hz. Âdem'e dillerin öğretilmesi görüşüne bu üç müfessirde doğrudan açıklama yoktur.

Sonuç olarak Abduh, Reşîd Rızâ ve Merâğî, çağımızın sorunlarını çözmeyi ve Kur'an'ın doğru anlaşılmasını amaçlayan Islâhî Tefsir Ekolü'nün öne çıkan isimleri olarak insandan bahseden bir âyet hakkında insanın ilim öğrenme ve üretme imkânına sahip olduğunu, bu imkânın gereğini yaparak her zaman çaba sarfetmesi ve üretmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir.

### Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 cilt. b.y., Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Alpaydın, Mehmet Akif. "Âdem'e Öğretilen İsimler". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2016), 123-138.
- Avcı, Veysel. "Âlîm ve Hakîm İsimlerinin Işığında Hz. Âdem'e Eşyanın İsimlerinin Öğretilmesi". *Tanım Tenkit Teori* 1 (2023), 15-29  
<https://doi:10.5281/zenodo.10452659>
- Beğavî, Muhyî's-Sünne Ebû Muhammed. *Me'âlimü't-Tenzîl*. thk. Muhammed Abdullâh en-Nemr vd. 8 cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1411/1989.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'anı Kerimin Türkçe Mealı Alisi ve Tefsiri*. 8 cilt. İstanbul: Nesa Yayıncılık, ts.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/358-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Mustafa Deyb el-Buğâ. 7 cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 1414/1993.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 7. basım, 2015.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Bilay Yayınları, 2019.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Düzgün, Şaban Ali. "İsimler'den Kelimeler'e: Adem'den İbrahim'e İnsan Zihninin Tekâmülü". *Kelam Araştırmaları* 9/1 (2011), 1-6.
- Fahru'r-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-Ğayb*. thk. eş-Şeyh Halîl el-Meys. 32 cilt. by.: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Hayrat Neşriyat Mealı*. Erişim 02.10.2025  
[https://kuran.hayrat.com.tr/icerik/kuran\\_hizmetlerimiz/meal-oku.aspx](https://kuran.hayrat.com.tr/icerik/kuran_hizmetlerimiz/meal-oku.aspx)
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed el-Endelüsî. *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. 5 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 10 cilt. Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 2. basım, 1420/1999.
- Kâdî Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mahmûd Ahmed el-Atraş. 3 cilt. Beyrut: Dâru'r-Reşîd, 1421/2000.
- Kahraman, Ferruh. "Hazreti Âdem'e Öğretilen İsimler: İnsanoğlunun Gerçek Mahiyetinin Tezahürü". *Bahkesir İlahiyat Dergisi* (Haziran, 2020), 39-63.
- Kahraman, Ferruh. "Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler: İslâmî İlimlerde Dilin Kökeni, Modern Bilimlerde Dilin Önemi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Aralık, 2021), 355-384. <https://doi:10.33460/beuifd.975088>
- Kahraman, Ferruh. "Hz. Âdem'e Öğretilen İsimler: Kültür Olgusunun Sembolik Söylemi". *Edebali İslamiyat Dergisi* 4/2 (Kasım, 2020), 15-40.
- Kartal, Habib Celaleddin. "Âdem'e Öğretilen İsimlerin Sosyolojik Boyut ve Güç İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi", *Danışname* 7 (Eylül 2023), 3-20  
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8362910>
- Khalaf, Khalid Hatem. *Kur'ân-ı Kerim Ayetleri Işığında Hz. Adem'in Yaratılışı*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Kızıl, Muharrem. *Hiz. Âdem Kıssasında Kur'ân'ın İnsanlığa Mesajları*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.
- Koç, Mehmet Akif. *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri -İbn Ebî Hâtim (ö. 327/939) Tefsiri Örneğinde Bir Literatür İncelemesi-*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meali*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1980.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 23. basım, 2013.
- Kur'ân-ı Kerim Meali - Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. basım, 2014.
- Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*. çev. Yaşar Nuri Öztürk. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1994.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 7. basım, 2013.
- Kur'ân Yolu Meali*, çev. Hayrettin Karaman vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 18. basım, 2024.
- Kuru, Hasan Hüseyin. *Kur'ân'ı Kerîm ve Kutsal Kitab'a Göre Hiz. Âdem*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *Letâifu'l-İşârât*. thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. basım, 2007.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. basım, 2002.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 6 cilt. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 32. basım, 1423/2003.
- Merâğî, Ahmed Mustafâ, *Tefsîru'l-Merâğî*. 30 cilt. Kahire: Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1365/1946.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 12 cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1421/2021.
- Polat, Fethi Ahmet. "Dirayet Ağırlıklı Tefsirler", *Tefsir El Kitabı*. ed. Mehmet Akif Koç. 177-226. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. basım, 2014.
- Reşîd Rızâ, *el-Menâr*. 12 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed. *el-Kesf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Hâlid b. Alî el-Ğâmidî. 33 cilt. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015.
- Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân. *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîri'l-Me'sûr*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1433/2011.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 25 c. Kahire: Dâru'l-Hicr, ts.
- Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Celal Yıldırım. İzmir: Anadolu Yayınları, 1995.
- Tefsirli Kur'ân Meâli - Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*. çev. Hasan Basri Çantay. 3 cilt. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.
- Temel, Yusuf. "Bilginin İlâhî Senaryosu: Hakikatle Mecaz Arasında Âdem'e Öğretilen İsimler", *Journal of İslamic Research* 35/1 (Mart, 2024), 121-139  
<https://doi:10.62862/isar.2023-99962>
- Temel, Yusuf. "Tefîl Vezninin Kur'ân Belagatindeki Ontolojik İmaları: Hiz. Âdem'e İsimlerin Talimi Örneği". *Bilimname* 50 (Ekim, 2023), 101-205  
<https://doi:10.28949/bilimname.1207581>

- Turan, Maşallah. “Hz. Âdem’e İsimler Öğretilmesinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”. *IV. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi*, ed. Bülent Cercis Tanrıtanır, Amenah Manafidizaji. 346-359. Mardin: İksad Yayınevi, 2018.
- Yakıt, İsmail. “Kur’an’da Hz. Adem”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1999), 1-18.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. 6 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Ayşe Yüksel. *Tabatabâî’nin el-Mîzân Tefsirinde Hz. Âdem -Yaratılış ve Hayatı-*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd. *el-Keşşâf*. thk. Halîl Me’mûn Şeyhâ. Beyrut: Dâru’l-Marife, 3. basım, 1430/2009.